

UDK 001.8.303(049.3)

Primljeno: 14. 02. 2023.

Stručni rad
Professional paper

Senada Mujić

VAŽAN POLAZNI RESURS ZA ISTRAŽIVAČE U DRUŠTVENIM I HUMANISTIČKIM NAUKAMA

(Fehim Rošić, *Metodologija istraživanja u društvenim i humanističkim naukama*, Univerzitet u Bihaću – Islamski pedagoški fakultet, Bihać, 2021)

Udžbenik pod nazivom *Metodologija istraživanja u društvenim i humanističkim naukama* zasnovan je na iskustvu i znanju stečenom dugogodišnjim naučnim i stručnim radom Fehima Rošića, redovnog profesora na Islamskom pedagoškom fakultetu u Bihaću. Cilj udžbenika je dati osnovne informacije o “naučnim istraživanjima” u području društvenih i humanističkih nauka. U tu svrhu objašnjavaju se nauka, istraživanje i osnovni pojmovi u vezi s njima, te se daju informacije o naučnoistraživačkom procesu, metodama i tehnikama naučnog istraživanja, statističkim metodama. Tako je knjiga *Metodologija istraživanja u društvenim i humanističkim naukama* koristan alat i referentni izvor koji sadrži osnovne i egzaktne informacije o putu naučnog istraživanja kako za studente dodiplomskih, tako i za master i doktorske studije. Kako autor navodi u Predgovoru svoje knjige, osnovni cilj je da se oni koji se žele baviti naučnim istraživanjem u području društvenih i humanističkih nauka, uvedu u područje naučnog istraživanja, te da i oni koji, na bilo koji način koriste informacije o obavljenim naučnim istraživanjima, mogu razumjeti te informacije. Godine 2021. knjiga je objavljena u izdanju Islamskog pedagoškog fakulteta Univerziteta u Bihaću, a recenzirala su je tri stručnjaka: Nevzet Veladžić, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Bihaću, Redžo Čaušević, profesor

na nekoliko univerziteta u Bosni i Hercegovini, te vanredna profesorica Fakulteta islamskih nauka Univerziteta u Bihaću Elvira Islamović.

Knjiga je napisana na 405 stranica i sastoji se od predgovora, pet logički poredanih poglavlja, koja se međusobno naslanjaju i nadovezuju, a to su: 1. Nauka i naučno saznanje; 2. Planiranje, projektovanje, organizacija i provođenje naučnog istraživanja 3. Osnovni statistički pokazatelji; 4. Postupci statističke analize i zaključivanja; 5. Pisanje izvještaja o naučnom istraživanju. Knjiga daje i 83 okvira kao primjere za statističke pokazatelje i primjere za njihovo izračunavanje, obradu i analizu, uz konkretna uputstva za tumačenje značenja dobijenih rezultata, način izračunavanja matematičkim metodama i korištenje SPSS programa (Statistical Package for the Social Sciences). Na kraju udžbenika su date potrebne statističke tabele za očitovanje vrijednosti. Na ovaj način knjiga daje osnovna znanja za sticanje statističke pismenosti, primjenu odgovarajućih statističkih postupaka i pravilnu interpretaciju statističkih pokazatelja. Vjerujemo da će sadržaj ove knjige studentima olakšati planiranje i primjenu statističke obrade podataka u istraživanjima, i osposobiti ih za profesionalno i kritičko tumačenje rezultata.

Na samom početku prvog poglavlja *Nauka i naučno saznanje*, autor problematizira osnovne pojmove: *nauka i naučno*. Autor nudi nekoliko definicija kojima su različiti autori, u različitim vremenima, nastojali da odrede i definišu nauku. Nakon pregleda definicija, sagledavaju se pristupi saznanju i uloga naučne metodologije. U ovom dijelu razmatraju se dva stajališta u traženju odgovora na pitanje čime počinje i kako se odvija proces saznanja, racionalistički i empirijski pristup. Jednostavnim jezikom autor razmatra sličnosti i razlike među pojmovima: *pojam i konstrukt, definicija, hipoteza, naučni zakon i naučna teorija*, koji su nužni elementi u raščlanjivanju znanja sa ciljem njegove verifikacije i vrednovanja. Na samom kraju poglavlja autor navodi i obrazlaže karakteristike naučnog saznanja, a to su: objektivnost naučnog saznanja, asimptotičnost naučnog saznanja, sintezu indukcije i dedukcije u naučnom saznanju, sintezu kvalitativnog i kvantitativnog izraza u naučnom saznanju, te praksu kao kriterij istinitosti naučnog saznanja. Problematiziran je odnos metodologije sa epistemologijom i gnoseologijom.

U drugom poglavlju započinje obrada *Planiranja, projektovanja, organizacije i provođenja naučnog istraživanja*, u kojemu se obrazlažu najvažnija pitanja koja u opštim okvirima rasvjetljaju osnovne ideje istraživačkog rada. Uvodno autor objašnjava predmet istraživanja, kao polaznu tačku svakog istraživanja, unutar kojeg se precizno određuje šta se planira istražiti, odnosno na koja pitanja istraživanje treba dati odgovor. Posebna pažnja posvećena je definisanju problema koji se želi istražiti.

Shodno tome, autor objašnjava kriterije koje treba uzeti u obzir prilikom izbora i preciznog određivanja problema istraživanja: *potrebe prakse, interes nauke, lični afinitet istraživača, kadrovske mogućnosti, metodološke mogućnosti i materijalne (finansijske) mogućnosti*. Određivanje cilja, varijabli i hipoteza je sljedeće potpoglavlje, čime se konkretnije ukazuje na one aspekte unutar problema istraživanja koji će se istražiti, identifikovati i temeljito opisati pojavu i obilježja koja će biti mjerena, te u zavisnosti od problema i cilja postaviti hipoteze, kao pitanja na koje se želi dobiti odgovor. Podnaslov *Metode, vrste i nacrti istraživanja* donosi pregled različitih klasifikacija i podjela u sistemu metoda koje se koriste u naučnom istraživanju. Budući da su metode naučnog istraživanja u direktnoj vezi sa vrstom i nacrtom istraživanja, autor navodi više pristupa klasifikaciji istraživanja u društvenim i humanističkim naukama. Sljedeći podnaslov, posvećen je određivanju populacije i uzorka, kao izuzetno značajnom djelu projekta. Za određivanje uzorka je izuzetno značajno da on po svojim karakteristikama bude reprezentativan, kako bi se dobijeni rezultati mogli generalizirati i na populaciju. *U dijelu postupci i instrumenti* dat je pregled različitih pristupa u klasifikaciji postupaka i instrumenata koji se koriste u istraživanju. Koji će se postupak koristiti zavisi od predmeta, problema, cilja, zadataka i hipoteza koje se istraživanjem žele provjeriti. Između postupaka i instrumenata postoji određen odnos i povezanost.

Osnovni statistički pokazatelji naziv je trećeg poglavlja ovog udžbenika. Ovo poglavlje predstavlja praktičan resurs učenja i obuhvata informacije na osnovnom statističkom nivou. Kako bi se teme koje su obrađene u knjizi lakše razumjele, dati su aktualni i originalni primjeri jednostavnim i razumljivim jezikom. Primjeri u udžbeniku obrađeni su i u SPSS - Statistical Package for the Social Sciences programu. Autor polazi od temeljnih znanja potrebnih za ispitivanje i verifikaciju indikatora neophodnih za distribuciju frekvencija rezultata dobijenih primjenom mjernih instrumenata u naučnom istraživanju, koje se neophodne za izbor statističkih postupaka i tehnika koje će se koristiti u daljoj obradi i analizi. Mjere centralne tendencije ukazuju na središnju vrijednost ili prosjek, i predstavljaju jedan od važnijih pokazatelja obilježja statističkih jedinica. Kao najčešće korištene mjere centralne tendencije autor navodi: *aritmetičku sredinu, geometrijsku i harmonijsku sredinu, centralnu vrijednost (medijan), dominantna vrijednost (mod)*. Mjerama disperzije, s druge strane, ustanovljuje se način grupisanja dobijenih rezultata oko srednje vrijednosti. U udžbeniku su obrađene sljedeće mjere disperzije: *standardna devijacija, kvartilno odstupanje, raspon varijacije*. Značajno je ne samo otkriti neke pojave, nego i utvrditi njihovu međusobnu povezanost. Stoga autor u idućem

potpoglavlju obrađuje osnovne pokazatelje povezanosti među pojavama. Ovo poglavlje na strukturiran način predočava različite posupke korelacijske analize. Razmatraju se *Pirsonov (Pearson) koeficijent korelacije*, *Spirmanov (Spearman) koeficijent korelacije*, *biserijski koeficijent korelacije*, *point biserijski koeficijent korelacije*, *tetrahorički koeficijent korelacije*, *eneahorički koeficijent korelacije*, *eta koeficijent korelacije*, *Fi (ϕ) koeficijent korelacije*, *koeficijentkontigencije (C)*, *koeficijent konkordancije (W)*, *koeficijent parcijalne korelacije*, *koeficijent multiple korelacije*. Uz korelaciju, kao mjeru povezanosti među pojavama, poglavlje završava regresijom, kojom se utvrđuje snaga te povezanosti. Cilj je da čitaoci budu u stanju da predviđaju dinamičke odnose među varijablama, na temelju stepena njihove povezanosti, da imaju znanje o regresijskoj analizi i da mogu uraditi ovu analizu sa SPSS-om.

Četvrto poglavlje razmatra *postupke statističke analize i zaključivanja*. Ovo poglavlje je posebno značajno imajući u vidu da podaci koji se prikupe tokom istraživanja, svoj puni smisao dobiju naučnom obradom, analizom i tumačenjem tih rezultata. Polazeći od kriterija u kojoj mjeri se empirijska distribucija približava normalnoj, i u kojoj mjeri izračunate vrijednosti na uzorku predstavljaju osnovu za procjenu u populaciji, navode se razlike između parametrijskih i neparametrijskih statističkih postupaka. Nakon testiranja ovih pretpostavki, ako se pretpostavke ostvare, mogu se izvršiti testovi kao što su t-test, analiza varijanse (ANOVA). Drugi su neparametrijski postupci, koji se mogu koristiti kada nisu ispunjeni preduslovi i pretpostavke za korištenje parametrijskih postupaka u statističkoj analizi rezultata istraživanja. Od neparametrijskih postupaka u ovom poglavlju detaljnije se razmatraju: *hi-kvadrat test (χ^2)*, *medijana test*, *test predznaka*, *test ekvivalentnih parova*, *test sume rangova*, *Mek Nemarov test*, *Fridmenov test*, *Kruskal Valisov test*, *Siegel – Turkeyev test*, *Test homogenog niza*, *Fergusonov test monotonije trenda*, *Man – Vitnejev U – test*, *Kohranov Q test*. Autor u ovom poglavlju pojašnjava obilježja, značenje i mogućnost primjene faktorske analize i analize kovarijanse (ANCOVA), u naučnom istraživanju.

Nakon završetka naučnog istraživanja, dobijene informacije se pretvaraju u izvještaj. U petom poglavlju *Pisanje izvještaja o naučnom istraživanjuse* raspravlja o formalnoj strukturi izvještaja o istraživanju i pravilima kojih se treba pridržavati prilikom pisanja izvještaja.

Ovaj udžbenik je koristan i referentni izvor koji sadrži osnovne i konzistentne informacije o putu naučnog istraživanja u društvenim i humanističkim naukama. Prenošenje informacija u sažetom, razumljivom i sasvim adekvatnom formatu pruža

velike prednosti istraživačima da razumiju i dobiju sve neophodne metodološke informacije. Iz tog razloga, udžbenik je namijenjena svima onima koji se bave, ili se namjeravaju baviti naučnim istraživanjem, da prošire i steknu nova saznanja i informacije o planiranju, projektovanju, organizaciji i provođenju naučnog istraživanja. Sa svojim detaljnim objašnjenjima o svrsi i upotrebi osnovnih statističkih pokazatelja i modela statističke analize i zaključivanja koji se mogu koristiti u istraživanjima u području društvenih i humanističkih nauka, shemama i rasporedom tablica, primjerima zasnovanim na podacima sa detaljima o korištenju SPSS programa, gdje god je to moguće, ova knjiga je važan resurs za studente, nastavnike i stručnjake u oblastima društvenih i humanističkih nauka.

Adresa autorice
Author's address

Senada Mujić
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
senada.mujić@untz.ba

